

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

Kürşat Haldun AKALIN*

ÖZET

İsraililerden başka hiçbir halk, bütünüyle kitaba göre yaşama konusunda bu kadar sofu olmuştur. Bütün aşamalarıyla İsrail dini, genel olarak bir kitap altında toplanabilir. Bu kitapların tamamı, İsrail dininin kaynakları olarak incelenmiştir. İsrail dininin kaynak kitapları; Eski Ahit, talmud, maimonides - aster - cado yasası şeklinde listelenebilir.

Talmud'da melekler bir adama karşı suçlamalarda bulunduğu zaman, Tanrı, şu andaki konumu nedir, dürüst birisi midir yoksa günahkâr mı, diye sorunca; melekler, onun ne durumda olduğunu bilemiyoruz, diye yanıt verirler. O zaman Tanrı, günahlarını bir tarafta ve iyi amellerini de başka bir tarafta toplayın, hangisinin diğerini aştığını söyleyin, der.

Bu hesap imanı, parasal muhasebeyle ve özellikle de kâr kavramıyla çok yakından ilgilidir. Günahlar harcamalar olarak ve iyi ameller de gelirler şeklinde dikkate alınmıştır. Bakiye ise zarar ya da kâr olarak değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

There is no other people that lived so thoroughly according to a book than jews. Their religion in ali its stages was generally incorporated in a book, all books may be looked upon as the sources of the jewish religion. A list of such books are the bible, the talmud, the code of maimonides, the code of aster and the code of caro.

In Talmud, when the angels brought an accusation against one man, God asked, what is his position at present, is he a righteous man or a wicked, the angels replied we don't know how he is. Then God spoke, sum his sins one side and good deeds the other which one exceeds the other. When the good deeds exceed the sins, ali the angels were shouted he is righteous and let him to the paradise.

This account belief is in accordance with money bookkeeping especially with the conception of profit. Sins were considered as expenditures and good deeds were as revenues. And the remain was appreciated to loss or profit.

* Dr., Çukurova Üniversitesi

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

GİRİŞ

Rabbînik dönemiyle birlikte, cennet, cehennem, melek, şeytan gibi kavramlar İsrail dinine yalnızca girmekle kalmamış; dinsel yorumlarda, meleklere atfedilen güçler ve görevlerle birlikte, giderek daha fazla ölüm ve yargılanma üzerinde odaklaşarak, yasaya uygun davranışın daha fazla olması gerektiğinin önemi üzerinde durulmuştur. (Waxman M., 1958; 73) Bir kimsenin, öldüğü anda hesabı kesilmekte; günahkar mı yoksa dürüst mü olduğu, yada, cehennemlik mi yoksa cennetlik mi olduğu bu hesap sonunda açıklığa kavuşmaktadır. (Cohen S.J., 1973; 184)

O halde her şey, yaşam boyu didişilen iyilik ve kötülük mücadelesinin sonrasında, ölünen anda melekler tarafından çıkarılacak, yasaya uygun davranışın daha ağır gelmesine bağlıdır. (Daniel Z. F., 1999; 21) Yasaya uygun gelmeyen davranışın daha ağır gelmesi, kişinin günahkar ve cehennemlik olarak anılmasıyla ve cezaya çarptırılarak cehenneme atılmasıyla sonuç verecektir. (Cohen S.J., 1973; 185)

Bu nedenle, İsraili, kendisini tanıyıp geliştirdiği ve olgunlaştığı her geçen günle birlikte; daima kendisine hakim olmanın zorunluluğunu hissedecektir. (Bokser B.Z., 1951; 21) Günlük davranışları üzerindeki akıl ve iman kontrolünü sürekli pekiştiren İsraili; vicdanından davranışlarına doğru uzanan karakterinin oluşumunda, kendi iç muhasebesini sürekli tutacaktır. (Waxman M., 1958; 75) Yasaya sadakatın zorunlu kıldığı nefis terbiyesi ve kendine hakimiyet mücadelesi içinde kendi iç muhasebesini yaparak dürüstlük niteliğini ağır kılmada azimkar olan İsraili; yaşadığı ve hissettiği her olay ve ilişkinin hesabını kendi dimağında görerek, sonuçlarının irdeleyen bir kimse haline gelecektir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 14)

YAHVEİZMİ OLUŞTURAN YASANIN KAYNAKLARI

İsrail devleti yok edildiği bir sırada, yasaya teslimiyetin hayatın anlamı ve maksadı haline getirilmesini sağlayan Ezra dönemi boyunca ferisiler ve yazıcılar, uğranılan olaylardan ders alınmasını ve içinde bulunulan ortama göre davranılmasını çok iyi bilmişlerdir. (Daniel Z. F., 1999; 137) Gerçekte Ezra'nın maksadı Tevrat'ı, insan yaşamını düzenleyen en üst bir otorite konumuna çıkartarak, İsrail halkının Musa şeriatinin düzenini benimsemesini ve uygulamasını sağlamıştır.

Ancak, İsrail halkını bir arada tutan ve gücünü arttıracak olan Tevrat'ın yalnızca okunması, bir hayat içeriği haline getirilmesinde yeterli olmayacağı kesinlikle anlaşılmıştır. (Bokser B.Z., 1951; 22) Böylece Tevrat'a bağlı kalarak günün ihtiyaçlarına yanıt vermek maksadıyla yorum döneminin bir ürünü olarak Talmut oluşmaya başlamıştır.

Artık devletleri yoktur. Gurur duydukları Tapınakları yıkılmıştır. İsrail halkı Ferisilerin liderliği altında dinsel kardeşliği ulus bilinci haline getirme yolunda dinlerini gerçek yaşamda uygulamak zorundaydılar. Ferisiler, bu yolun öncüleri ve yorumcuları konumundaydılar. (Daniel Z. F., 1999 ; 140) Uğranılan bütün bu felaket ve acı dolu günlerine rağmen; Tanrı her şeye hakimdir. Tanrı, Filistin'le sınırlı tutulmuş bir güç değil

Kürşat Haldun AKALIN

bütün insanları ve bütün kainatı yaratan bir kudret olarak her bir bireye hakimdir.

Olayların yaratıcısı ve biçimlendiricisi olarak Tanrı, Yasasına uyulması halinde İsraililere iyi günler etmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 21) Böylece ferisiler, halkın Tanrıya olan imanlarını Tevrat'ın yorumlarıyla pekiştirmeyi başarmış olmakla birlikte, sinagog kurumunu geliştirmeyi ve topluluk halinde dua etmeyi ayrıntılı bir şekilde düzenlemeyi, insanların barındıkları evlerde nasıl dua edilmesi gerektiğini kurala bağlamayı da öğrettiler. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 17)

Yasaya bağlı kalma emeli, geleneklerini geliştirme ve değiştirme gücünü de İsraililere vererek; dinsel kurul Senhedrin'in giderek inananların ruhani ve dünyevi bütün işlerinde üstün bir yasal otorite haline gelmesini de sağlamıştır. (Waxman M., 1958; 92) Tevrat'ı günlük yaşama hakim kılmak amacıyla Talmut'un 2. ve 6. asırlar sırasında bu şekilde oluşturulmaya başlanması; İsraililerin haksızca çok kötü muamelelere maruz kaldıkları orta çağ dönemine gelindikten sonra da, Maimonide yorumları ve Turim yasaları içeriğinde devam etmiştir. (Montefiore C.G., 1960 ; 14)

İsraililerin kendi yurtlarından uzak bir şekilde yaşadıkları Avrupa ülkelerinde, toplumdan ayrı bir halde ve hep birlikte yaşamak zorunda kalmaları; dine olan bağlılıklarını arttırdığı ölçüde, yorumlarını da daha etkili ve daha ayrıntılı kılmıştır. (Daniel Z. F., 1999; 143) Tanrıya inanç, yasaya bağlılık haline gelmişti. Ancak Rab tarafından öne sürülmüş ve günlük hayata uyarlanmış bulunan Yasa; giderek İsrailinin kendi iç dünyasının ideal halini ifade eder olmuş, yüreğinin arzularını tatmin ederek yaşam boyu uyulması gereken en kıymetli bir Tanrı armağanı haline gelmiştir. (Waxman M., 1958; 96)

Yurtlarından sökülüp çıkarılmasına, inanıp değer verdikleri Tapmağın yıkılıp göç etmeye mecbur kalmalarına, uğradıkları sayısız haksızca zulümlere ve eziyetlere rağmen; hâlâ Tanrı sözünü en kutsal bir hazine olarak görmeye devam etmişlerdir. (Bokser B.Z., 1951; 75) Bütün bu feci olaylar, Tanrıya hissettikleri teslimiyetlerini daha da arttırmış; kendi yaşamlarını ve ulus bilincini daha da değerli kılmıştır. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 22)

Bu uzun dönem boyunca, Yasa, Talmut yorumunda günlük yaşama uyarlanarak sürekli bir himaye görmüştür. (Daniel Z. F., 1999; 148) Asırlar boyu İsraililer Talmut'un hüküm ve yorumlarına göre yaşamlarını düzen altına almayı başarabilmişlerdir. Böylece, İsrailinin sahip olduğu en kıymetli akıl hazinelerinden biri haline gelen Talmut; İsrailinin soluduğu nefes ve ruhlarının özlemi haline gelmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 76)

Kısacası Talmut, Tevrat'ın yanında ve Tevrat'ı daha iyi anlayabilmek için nesiller boyu aile içinde okunulan bir eser haline gelmiştir. (Travers R., 1966; 8) Artık, düşünen bir yazar veya bir şair olarak İsraili, idealleştirdiği bütün özelemlerini Talmut kapsamında dile getirmektedir. Günlük hayatındaki bütün faaliyetlerini, maksatlarını ve davranış tarzlarını Talmut'a göre değerlendirmekte ve kendini de sürekli bir denetim altında tutmaktadır. (Montefiore C.G., 1960 ; 16)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

İsrail dininin kaynakları arasında yer alan Talmut; İsrail dininin anlaşılmasında olduğu kadar, birey olarak inananların davranışlarının değerlendirilmesinde de en etkili bir kaynak haline gelmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 19) Nasıl ki Eski Ahit İsraililerin hayatı üzerinde ciddi bir temel oluşturmuşsa, Ezra'nın yasa kitabına (M.Ö. 440) da kaynak olarak Ezra ile birlikte kurulan okulun (Soferim) yetiştirdiği yazıcılar zümresinin fikir kaynağı haline gelmişse; Kutsal buyrukların derlenmesine ve Talmut'un geliştirilmesinde de temel olarak alınmıştır. (Travers R., 1966; 11)

Mishna ve Gemara birlikte Talmut'u oluşturan, Filistin ve Babil versiyonları olmasına rağmen; İsraililerin yaşama biçimlerinin ekonomikleşmesi üzerinde Gemara yorumu çok daha etkili olmuştur. (Montefiore C.G., 1960 ; 18) Böylece İsraililerin topluluk yaşamı, anayasal bir düzen içinde daha Babil döneminde başlamıştır.

TALMUT'TA AÇIKLANAN AMEL DEFTERİ MİZANI

Davranışla ilgili hesapların, öyle çok kolay bir şey olmadığını kavramak, çok zor değildir. (Travers R., 1966; 15) Eski Ahit dönemi sırasında, yeryüzündeki yaşamın davranışlara ait ödüllendirmeler veya cezalandırmaların en ayrıntılı bir şekilde irdelenmesinden daha büyük bir görev, asla düşünülmemekteydi. Ahit dönemini izleyen Rabbinik dönemlerinde, ödüllendirmelerin ve cezalandırmaların kısmen bu dünyada kısmense sonsuz yaşam denilen öbür dünyada verileceğine inanılmaya başlandı. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 77)

Ölümden sonraki hayat imanı ile davranış muhasebesi giderek önem kazandı, belalı ve sıkıntılı bir hal alarak her inananın zihnine ve yüreğine korku saldı. (Cohen S.J., 1973; 186) Rabbinik ilahiyatının mükemmelleştirilmesiyle birlikte, davranış muhasebesinin içerdiği güçlükler aşılarak, senetsel evrimi gerçekleştirilmiş oldu. Geliştirilen bu muhasebe anlayışında, sermaye toplamı ya da ana birikim, ile, meyveler ya da getiriler arasında tam bir ayırım yapılmıyordu. Sermaye, gelecekteki dünya için sürekli arttırıldığı halde, getirişi bu dünyada kullanmak için elde edilmek isteniyordu. (Daniel Z. F., 1999; 183)

Göklerdeki alem için saklanan ve ödül demek olan dürüstlük, asla azalmamaktadır. Dürüstlük sermayesi hep arttırılarak ve biriktirilerek, Tanrının alışılmış dünyevi yararları kişiye bahsetmesi durumunda dahi bu birikimin azalmasına meydan verilmemekteydi. (Bokser B.Z., 1951; 78) Yalnızca, yeryüzünde mucizevi ve olağanüstü yararlarla ulaşması halinde; bu dürüst insanın, göklerdeki ödüllendirmenin azalmasına karşı beslediği acı ve ıstırapın varlığından söz edilmekteydi. (Montefiore C.G., 1960 ; 64)

Üstelik, dürüst olan bir kimse, günahlarından dolayı bu dünyada cezalandırılmaktadır; günahkar olan kimse ise, iyi işlerinden dolayı ödülünü yine bu dünyada almaktadır. (Travers R., 1966; 53) Bunun gerçekleşmesi için, bir kimsenin ödülünü öbür dünyada alması istenmiş; bu dünyada kısasa kısas uygulanmasına, taşlanarak cezalandırılmasına hükmedilmiş, hesabında dürüstlüğü böylece daha ağır

Kürşat Haldun AKALIN

çıkacağına inanılmıştır. (Daniel Z. F., 1999; 184) Bu nedenle iyi insanlar, bu dünyada acı çekmeli ve yoksunluğa uğramalıdır; kötüler ise, bu dünyanın nimetleriyle kendinden geçmelidir.

Günah ile kefaret arasında bir bağ kurmuş olan İsraili, günahının affedilmesini sağlamak için, paranın kullanılması gerektiğini benimsemiştir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 81) Bu eğilime paralel olarak, İsrail dinsel ahlakı; paranın elde edilmesini, maksada ulaştırın bir araç olarak dikkate almıştır. Para edinme kavramının, dinsel bakımdan insanlara nasihat eden kitaplarda çok sıkı bir şekilde rastlanılmaktadır. (Travers R., 1966; 54)

Bu kitapların yazarları, nadiren de olsa uyaran hal içine girmiş olsalar dahi, daima daha fazla servet biriktirmenin zorunlu olduğu ve bu emelin gerektirdiği davranış tarzı konusunda hep özendirici sözler söylediklerinden, esasta kâr peşinde koşmayı övmekten başka bir gayrette bulunmamışlardır. (Cohen S.J., 1973; 192) Yine de, dinsel telkinlerde, pek çok kez, gerçek bir İsraili imanına katkıda bulunur ve tamahkarlıktan da sakınır diyerek; Musa'nın on emri tarafından yasaklanmış bulunan açgözlülük ve hırslılık içinde davranılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. (Montefiore C.G., 1960 ; 77)

İsraili, sahip olduğu tüm mülklerine ve servetine, yalnızca, Tanrının nazarında onu hoşnut etmek için yaptığını ve bu uğurda feda etmeye de hazır olduğunu bilerek bakar. (Bokser B.Z., 1951; 81) Bir bütün olarak yaşamının esas maksadı, tüm mülklerini ve tüm zevklerini Tanrının hoşnutluğu uğrunda feda etmek olduğunu daima hisseder. (Travers R., 1966; 58) Gerçekten de, mülk sahibi olmak, bir kimsenin mutlu olmasını sağlamak; İsraili için yalnızca bireysel bir maksat değildir, bundan daha çok Tanrının yeryüzündeki iradesini yerine getirmek ve Tanrının aracı işlevini üstlenmek demektir.

Böylece, para kazanma eylemi ile dinsel düşünce, çok uyumlu bir şekilde İsrail dininde bütünleşmiştir. Para veren el, para alan elden daha üstün kılınmıştır. (Montefiore C.G., 1960 ; 103) Hayır yapan bir kimsenin, işlediği günahlarının affolunacağına inanılmıştır. Günahların affı ile paranın hayır işlerine sarf edilmesi arasında, doğrudan bir bağlantı kurulmuştur. (Travers R., 1966; 68) Para sahibi olan bir kimse, parası karşılığında iyilikler yapabilir, insanları sıkıntıdan kurtarabilir. Hayır, ancak para vasıtasıyla gerçekleşir.

İsrail dininin ilk oluşum anından çalışmaya büyük değer verilmesinin yanında, kazanç bakiyesi fazlalığının dinsel bir güdü olarak öne çıkmasıyla birlikte; en güzel hayrın ve en onurlu iyiliğin, insanın çalışmasıyla geçinmesini sağlayacak işi vermek olduğu inancı yüksek düzeyde kabul görmüştür. (Montefiore C.G., 1960 ; 104) Böylece, ancak para ve teşebbüs sahibi olan bir İsraili, maddi imkanlarıyla hayrını arttırabilir, insanlara onuruyla geçinmesini sağlayacak işini verebilir, kazançlarıyla fakirlere yardımda bulunabilir; bütün bunların sonucunda da, melekler tarafından tutulan amel defterinde iyilik ve dürüstlük bakiyesini ağır kılabilirdi. (Travers R., 1966; 71)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

Sinagogdaki fakir kutusuna yardımda bulunan bir kimsenin kendi günah yükünü müthiş ölçüde azaltmakta olduğuna inanılmaktaydı. (Montefiore C.G., 1960 ; 114) Sadece fakir insanlara verilecek olan kutuya atılan her parayla; iyilik bakiyesinin fazla vereceği, ruhun azaptan kurtulacağı, Tanrının hoşnutluğuna erişileceği duygusu İsrailiye hakim olmaktadır.

Karşılıksız yardımı özendirilen ve bağıştta bulunmaya zorlayan bu gibi onurlu hayır işleri, daha yüksek özendirmelerle neredeyse yerle bir olmuştur. Sinagogdaki fakir kutusuna para atmanın bir önemi kalmamıştır. (Montefiore C.G., 1960 ; 115) Günümüzde böyle karşılıksız yardım etmenin özendirilmekte olduğu güçlükle söylenebilir. Çok uzun zamandan beri hayır hasenat anlayışı, sinagog ibadetinden tamamıyla çıkarılmıştır.

Zaman zaman deneyimli tüccarlarla en zor ekonomik sorunlar üzerinde fikir alışverişinde bile bulunan bazı Talmut bilgilerinin sözlerine bakılacak olunursa; daha fazla para kazanmak için dua edilmesinin hiçbir sakıncasının bulunmadığı sonucuna varılmıştır. (Bokser B.Z., 1951; 84) Talmut'ta, para kazanma ve kâr etme gibi modern anlamdaki ifadelerle rastlanılmakta ve bu gibi eylemlerin hayat tarzı olarak benimsenmesi özendirilmektedir. (Travers R., 1966; 94) Para kazanma, mülk edinme vs., gibi rasyonel ekonomik etkinlikler; pek çok durumda kendileri de önemli birer tüccar olan rabbiler tarafından tavsiye edilmektedir. İsraili Rabbileri, kazanç peşinde koşulmasını, servetin biriktirilmesini, ekonomik kazancın iş etkinliğine katılmasını ve kişisel-ailevi tüketimin en alt düzeyde tutulmasını imanın bir gereği haline getirmişlerdir. (Montefiore C.G., 1960 ; 252)

"Rabbi İsaac.bir kimsenin parasını daima ekonomik faaliyeti içinde tutması gerektiğine inanmakta, tüm parasal servetini piyasadaki dolaşım etkinliğinin dışına çıkartmaması üzerinde önemle durmaktaydı. Rabbi Isaac, bu konuda çok güzel bir tavsiyede de bulunmaktaydı. Bir kimse, servetini üç kısma ayırmalıdır, demektedir. Servetin üçte birini,arazi mülkiyetini arttırmada kullanmalı, ikinci üçte birini taşınabilir malların alım ile satımına aktarmalı, kalan üçte birini ise hazır ödemeleri karşılamak üzere nakit olarak bulundurmali, (Baba Mezia 42a) demektedir.

Rabbi Rav ise, oğlunu yanına çağırıp, şunları söylemiştir. Oğlum, dünyevi işlerin için sana bazı tavsiyelerde bulunmama izin ver; 'Ayaklarının üzerine konan tozları dahi alıp satmaktan sakınma. Para keseni hep açık tut, harcamayan kazanamaz. Buğday çuvallarını arabalara yükle, bir an daha dinlenmeksizin, bunların hepsini bir an evvel fırıncıya veya biracıya ulaştırmak için acele et.' (Pesachim 113a) *Böyle bir tavsiyenin yerine getirilmesinin sonucunda ortaya çıkacak olan para tedavül sūratini bir düşününüz. "* (Montefiore C.G., 1960 ; 254-255)

Kürşat Haldun AKALIN

İsraili, parayı elinde tutup toprak altında biriktirmek yerine, mal alıp satarak veya üretim etkinliğinde bulunarak parasını ekonomik faaliyet içinde tutmuş olmakla, parasını kazanç takibinden hiç çekmemekle; *"keseinin ağzını açık tut* (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 102) tavsiyesinin gereğini yerine getirmektedir. Rabbilerin tüm söz ve nasihatleriyle, İsrail dini ile rasyonel ekonomik faaliyet arasında tam bir anlam benzerliği bulunmaktadır. Bu uyum ve benzerlik, asla bir tesadüf değildir. Kaderin şart koştuğu bir hal de değildir. Rabbilerin sözleriyle gerçek hayata uyum sağlayan İsrail dini; kendi içinde rasyonel ekonomik etkinliği kurgulayıp güdülemiş olmakla, Avrupa'da hayatın her sahasına hakim olacak olan rasyonelleşme sürecine öncülük etmiş veya buna çok kolay uyum sağlayıp geliştirmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 97)

Para kazanma güdüsü ve kazanç peşinde koşma tutkusunu, İsrail dini tarafından yalnızca benimsenip meşru kılınmamış; fakat bundan daha fazla bir etkinlikte, ekonomik faaliyet içinde yer alma, parayı asla dolaşımdan çekmeme gibi psikolojik baskıları da beraberinde getirmiştir. (Travers R., 1966; 95) İsrail dininin özellikleri ele alındığında, rasyonel ekonomik faaliyetin nasıl zorunlu kılınmış olduğu daha kolay irdelenecektir.

YASANIN YAŞAMA TARZINI USSALLAŞTIRMASI

İsrailinin sürekli sıkı çalışma ve tutumluluk göstererek kazandıklarını da daima biriktirme çalışkanlığını dinsel güdülerle edinmesini sağlayan pek çok ifadeye rastlanılabilir. *'Tembel adam avını pişirmez, fakat insanların değerli serveti çalışkan olmaktır. Batıl yolla kazanılan mal azalır, fakat el ile toplanan çoğalır. Değerli hazine hikmetli adamın oturduğu yerdedir, fakat akılsız adam onu yutar S* (Kutsal Kitap, 2004; 802) ifadesiyle, İsrailinin çalışkanlığı ve tutumluluğu övülmek istenmiştir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 116)

YASADA AİLE HAYATININ KUTSAL KILINMASI

Aile üyeleri için dahi olsa gereksiz lüks tüketim harcamalarında bulunulması pek hoşgörülmemiştir. İyi bir insan yemek yemek için sofraya oturduğunda, yaratıcı Tanrının kendisinden beklediği adabı göstererek emirlerini tutması için, inananlara fırsat tanınmalıdır. (Travers R., 1966; 121) Yemek yemeyle ilgili uyulması gereken o kadar çok kural ve adap vardır ki, bunların her biri Tanrı buyruğunu kendisine temel almış olduğundan, terk edilmesi veya unutulması, dinden çıkıldığının birer işareti olarak görülmektedir.

Yemek yemeden önce ve son lokma yutulduktan sonra, mutlaka dua edilmelidir. Yemek yenirken iştahlı olduğunun masadakilere fark ettirilmemesi, yemeğin fazla uzatılmaması ve eğlenceyle birlikte asla yemek yenilmemesi özellikle üzerinde durulan hallerdir. (Bokser B.Z., 1951; 42) Yemek yenildiği sırada, Tanrının yiyecek olarak insanların gereksinimlerini karşılamak üzere yarattığı ve bunları kendi yaşamı uğruna kullanabilme yeteneğini insana verdiği için; Tanrının bu iyiliği ve cömertliği, asla hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu nedenle, yemeği hayvanların yaptığı gibi saygısızca değil, nereden geldiğini bilerek ve kutsallığını kabul ederek, yenilmesi gerekmektedir. (Neusner J., 1990; 93)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

İsraili yemeği yerken, açlık ihtiyacını yatıştırırken, kutsal bir davranış içinde bulunması gerektiğinin daima bilincine varmalıdır. (Travers R., 1966; 124) İsraili, oturduğu yemek masasını, Tanrıya adanmış kurbanın sunulduğu sunak taşı olarak görerek sofraya çok büyük bir saygı beslerken; masa üzerine konulan yiyecek ve içecekleri de, bir kurban olarak kabul etmektedir. Bütün yemek süresince, bunları kendisine sunan Tanrıya karşı üstlendiği görevlerini tam olarak yerine getirebilmek için, daha fazla güç kazanması gerektiği düşüncesiyle hayatın neşesini hissedebilmelidir. Bu nedenle, İsrail yemekleri, çok lezzetli olduğu kadar, çok iyi pişirilmiş yemeklerdir. (Bokser B.Z., 1951; 45)

Kişisel duyguların sürekli denetim altında tutulması, konuşmasında daima dikkatli olunması, tabaktaki yemeğin tamamının yenilerek bitirilmesi, tabakta artık yemeğin asla bırakılmaması, yemekte alınan gıda sayesinde daha fazla güç kazanılarak Tanrıya karşı üstlenilen görevlerini kusursuzca yapabilme arzusunun hep hissedilmesi, bütün bunlara rağmen doğal ve bedelsel güdülerin ve tutkuların daima kontrol edilmesi, hep bilinçli ve özdenetimli kalınması vs., gibi erdemleri (Montefiore C.G., 1960 ; 326-332) İsrailinin yaşama tarzını ussallaştırmasını kolaylaştırmıştır. (Travers R., 1966; 127)

Aile hayatını kutsal kılan ve davranışlarını ussallaştıran İsraili, en yüce duygu olarak gördüğü sevgiyi dahi yasa hükmüne almış, rasyonel kılmayı başarmıştır. (Neusner J., 1990; 94) Dünya ve kesinlikle de uygarlaşmış uluslar, cinselliğin insan hayatındaki önemini ve erdemini, bunu aile içinde karı-koca arasında sınırlı tutmuş ve mahrem kılmış olan İsrailiden öğrenmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 54) Zira, diğer ilkel dinlerin, cinselliğin içerdiği ilahiliğin farkına vararak, cinsel ilişkiyi kutsal kılmış olmasına rağmen; bunu bir aile çatısında Tanrı emri olarak uygulama eğilimi içine giren, Tanrı buyruklarını öncelikle kendi evinde yerine getirme gayretini taşıyan, Avrupa'daki uluslar içinde, yalnızca İsraili olmuştur.

İsraililerin dininden başka, Batıda etkili olan ilkel dinlerin hiç birisi, cinsellik dürtüsünü yermemiş, kadını günahın kaynağı olarak görmemiş, kutsal kıldığı aile hayatındaki kan-koca arasındaki cinsel ilişki dışındaki cinselliği bütünüyle günahkarlık olarak görerek reddetmemiştir. (Travers R., 1966; 148) Yine bu dinlerden hiç birisi, seçilecek eşin nitelikleri üzerinde durmamıştır. Oysa İsrail dini, kurulacak ailede seçilecek eşin, beden güzelliğinden çok, ulusun içinden olmasına ve böylelikle inanç uyumunun sağlanmasına çok önem vermiştir.

"Yabancı kadının dudakları bal damladır, ağzı yağdan yumuşaktır. Fakat sonu otu gibi acıdır, iki ağızlı kılıç gibi keskindir. Ayakları ölüme iner, adımları ölümler diyarına erişir; hayatın düz yolunu bulamaz, yolları dolaşıktır, kendisi de bilemez. Kendi yolunu o kadından uzaklaştır, evinin kapısına yaklaşma; yoksa şerefini başkalarına, yıllarını gaddar adama verirsin; yoksa yabancılar senin servetine doy arlar, emeklerin de ecnebinin evinde olur. Etinle bedenini telef olduğu zaman, sonunda sen yas tutarsın; nasıl terbiyeden nefret ettim ve yüreğim ebedi hor gördü diye yanarsın." (Travers R., 1966; 133)

Kürşat Haldun AKALIN

Yine, Talmut'un neredeyse bütün ruhuna, *'ölmek, zina suçunu işlemekten çok daha iyidir'* (Travers R., 1966; 134) düşüncesinin hakim olması; ölüme yol açan günahlar arasında, katletmek ve başka ilahlara tapınmak ve zina yapmak gibi suçların öne çıkarılması; aile bağlarının güçlü kıldığı ölçüde, ulus bilincinin de dinsel güdülerle pekiştirilmesine yol açmıştır. (Bokser B.Z., 1951 ; 59)

Ulus dışından kız alınmasına karşı çıktığı ölçüde, akraba evliliğine de izin verilmemiştir. (Neusner J., 1990; 45) Özellikle Talmut'taki pek çok yasağın, yakın akrabaya şehvetle yaklaşmayı reddetmesiyle ilgili olması, akraba evliliğinin dinen yasaklanmasına neden olmuştur. Bir erkeğin, evli bir kadının boşanmasını beklemesi iğrenç bulunmuş, halasıyla veya teyzesiyle nikahlanması şiddetle reddedilmiş, yetişmekte olan yeğenine böyle bir emelle yaklaşması en ağır zinakarlık sayılmıştır. (Bokser B.Z., 1951; 56)

Akraba içi evliliğin Tanrının yasalarına karşı çıkmak demek olduğu gibi, iffetsizlik ve murdarlıktan başka bir şeyi getirmeyeceği, aile hayatını onursuzlukla karşılaştıracağı gibi duygular öne çıkarılmıştır. Akraba içi evlilik, böylece, asla hoş görülmemiş ve kesinlikle de kutsal kılınmamıştır. (Neusner J., 1990; 46)

Sokakta yürürken dahi, hiçbir kadının peşinden gidilmesine izin verilmemiştir. Uzunca bir süre bir kadının saçlarına veya gözlerine bakılması, sesine kulak kabartılması, bedensel görünümü düşünerek zevke gelinmesi, kesinlikle yasaklanmıştır. Bir kadının elini tutmaktan, gözlerine sürekli olarak bakmaktan sakınılması, bu gibi küçük zihinsel zevklerin aslında kişiyi günaha ve suça sürüklediği bildirilerek açıkça kişilerin uyarılması (Travers R., 1966; 137); karı ve koca olarak ailenin dışındaki insan ilişkilerinde cinselliğin yaşanılmaması üzerinde çok önemli bir etkide bulunmuştur. İsraili için kan ve koca bağı, cinselliğin günahtan kutsallığa dönüştürüldüğü bir sadakat bağıdır. İsraili, cinsel ilişkiyi günah olarak görmemekte, erken evliliğe özendirilmekte, karı ile koca arasındaki bütün ilişkileri Tanrı buyruğuna uygun şekilde düzenlemektedir. Bir erkek karısı olmaksızın yaşamamalı ve bir kız da evlenmemelik yapmamalıdır. (Travers R., 1966; 139) Her ikisi de, Tanrının rızasını, aile çatısında ve kendi birleşmelerinde aramalıdır.

Belki de Zerdüştlüğün tesiriyle, günahın kaynağı olarak kadını görmüş olmasına rağmen, İsrail dini; aile içindeki kadını kutsal kılmış, haklarını Tanrı buyruğuyla kesinleştirmiştir. (Neusner J., 1990; 47) Bu nedenle, eski dinlerde olduğu gibi kadınları ürkütücü ve kandırıcı kimseler olarak pek görmemiştir. Yine de İsrail dininde kadınlar, bu dünyaya günahı getiren hastalıklı ruhlar değildir. Tüm görünümleri ve halleri, şehveti uyandıran ve bu nedenle de kötülüğün içlerinde vücut bulmuş olan kimseler de değildirler. Bu nedenle, İsraili ailelerde, doğan kızın çocuğu istenmeyen evlat değildir; tam tersine, aileyi kuracak ve günaha meydan vermeyecek olan geleceğin anneleridir. (Montefiore C.G., 1960 ; 329)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

Aile içinde yemeğin yenilmesinden, karı koca arasında kutsal kılınan cinsel ilişkiye varana kadar bütün insani güdülerin ve gereksinimlerin karşılanmasını kutsamış olan İsrail dini; diğer bazı dinlerde olduğu gibi, bu dünyanın meşgalelerinden uzaklaşıp çalışmaktan ve insanlarla olan ilişkilerden el çekmeye zorlamamış; tek başına yaşamaya veya tapınak içinde aç susuz çile çekmeye özendirmemiştir. İffetini münzevilikte aramamış, kişiyi tapmak duvarlarına da hapsetmemiş olan İsrail dini; tam tersine, Tanrı iradesine uyumlu olduğu müddetçe, bedenine güç katan ve gereksinimlerini gideren her eylemi kutsamıştır. (Neusner J., 1990; 48) Ayrıca, erkeklik çağında dikkatli olunmasını, zihinsel ve bedensel gelişimin sağlanmasını ve tüm ömrün Tanrıya hizmet etmek için adanmasını öngörmüştür.

YASADA ÇALIŞMA HAYATININ KUTSAL KILINMASI

Aileyle ilgili evlilik içi ilişkilerle bağlantılı hakları ve sorumlulukları Tanrı buyruğu olarak düzenleyen yasa görüşüne belki iki bin yıldan fazla bir süredir bağlı kalan İsraililer; hayatlarını rasyonel kıldıkları ölçüde dünyevi faaliyetlerinde daha da ussal olmuşlardır. Kumar oynamayan, yemekli eğlencelerle vaktini boşa harcamayan, kadına düşkünlük göstermeyen, içkiyle aylak sarhoş olmayan, boş konuşmayan ve yararsız işlerle vaktini heba etmeyen (Travers R., 1966; 173) İsraili; mutluluğu ailesinde ve işinde bularak, sürekli olarak çalışıp zihinsel ve parasal gücünü arttırarak kendisini Tanrının hizmetkarı olarak görmekle; zenginleşecek ve daha fazla mülk edinecektir.

Edindiği kazancın çokluğuna rağmen, gereksiz harcamalarda bulunmayan ve ailesiyle sınırlı tuttuğu masraflarında dahi hesaplı davranan İsrailinin zenginliği elbette daha da artacak, ekonomik faaliyetlerinde daha da kazançlı çıkacaktır. (Neusner J., 1990; 63) Bütün yaşamını, Tanrının akıl kudretine göre oluşturulduğuna inandığı yasaya uygun şekilde düzenleyen, tüm davranış ile eğilimleri üzerinde iman gücüyle içten denetleyebilme gücüne erişen İsraili; çalışkanlığı, dakikliği, dürüstlüğü ve temizliği iş hayatında yaşamayı alışkanlık haline getirmiştir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 145)

Çalışma hayatını kutsal gördüğünden, daima ayık kalan, aklını ve yeteneklerini işindeki hedefleri uğrunda seferber eden İsraili; istemlerini akla uygun sınırlar kapsamında yoğunlaştırmıştır. (Montefiore C.G., 1960 ; 454) Çalışkanlık, dürüstlük, dakiklik, temizlik vs., gibi bütün bu erdemleri edinirken ve sergilerken; yalnızca, Tanrıya ömrünü adanmış olduğunun bilincine varmak, başkalarına yararlı olmakla bu kutsal hedefine erişmiş olmanın neşesini duymak (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 146); iş hayatındaki İsrailinin dinsel duygularını ifade etmektedir. Daha açık deyimle, kutsal buyruk metinlerinde ve Rabbinik yazınında ideal davranış olarak nasihat edilen (Neusner J., 1990; 67); tek eşle mutlu olmak ve cinsel hayatı yaşamak, borçlarını tam vaktinde tamamını ödemek, işinde bütün vaatlerini zamanında yerine getirmek, iş yapmakta olduğu kişileri bu hizmetiyle hoşnut etmek ve güvenlerini kazanmak vs., gibi davranışlarıyla İsraili; dinsel bir içerik kazandırdığı ekonomik faaliyetini de rasyonel kılmıştır. (Cohen S.J., 1973; 198)

Kürşat Haldun AKALIN

İsrail dininin daima aile yaşamını esas almasıyla, sıkı ve düzenli çalışmasıyla evde yorgunluğunu atan, daha yüksek yaşama standartlarına çocukları için güdülenen İsraili; daha büyük enerjiyle ve daha olumlu psikolojik baskılarla, iş hayatında başarılı olmaya kendisini mecbur hissetmektedir. (Bokser B.Z., 1951; 57) Ayrıca, evlilik yaşamını rasyonel kılmış olmakla, evlilik dışı cinsel ilişki kadar akraba içi evliliğin de yasaklanmış olmasıyla; vaktinin tamamını dürüstlük ve dakiklik içinde kendisini işinde Tanrısına adayan İsraili; yaşama tarzını gururlu kılmış, Tamı sevgisindeki ussallığı sayesinde bol paraya kavuşmuştur. (Neusner J., 1990; 69)

Ancak bütün bunlara rağmen, cimriyi kıskandıracak ölçüde kanaatkar yaşama alışkanlığından asla vazgeçmemiş, daha fazla kazanma gayretini ise hiç kaybetmemiştir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 169) Fiziksel ve zihinsel güçleri üzerine kurulan tüm yaşamın rasyonel kılınması zorunluluğu, İsrailiyi, bilim sahasında meraklı yapmış, tarihte bilimsel alanda çalışma başlatanlar arasında yer almasını sağlamıştır. (Travers R., 1966; 47)

Bütün bunlara rağmen, kendilerini diğer uluslardan ayrı tutma ve koruma emeli, inançlarında kök salmıştır. (Neusner J., 1990; 14) Çevresindeki insanlara karşı acıma hislerine rağmen, bütün yabancıları, kendilerinin düşmanları olarak görme alışkanlığı içindedirler. Yabancılarla asla evlenmedikleri gibi, onlarla aynı masada oturup yemek dahi yemeği istemezler. Çok güçlü duygulara ve sezgilere sahip olduklarından, yeni girdikleri bir ortamı dahi doğru tanımlayabilmektedirler.

Dinlerinden dolayı, yabancıardan korunmak, diğer insanlardan ayrı bir mahalde hep birlikte yaşamak, İsraililerin vazgeçemedikleri eğilimi haline gelmiştir. (Neusner J., 1990; 16) Gördükleri haksız ve kötü muameleler yüzünden olduğu kadar, dinlerindeki yabancılara karşı geliştirilmiş hükümlerin sonucunda da; ayrı bir mahalde ve bir arada yaşayarak, yabancıardan korunma emelinin taşınması, hayat tarzlarının ekonomikleşmesini kolaylaştırmıştır. (Montefiore C.G., 1960 ; 463)

YASANIN YAŞAMA TARZINI EKONOMİKLEŞTİRMESİ

İsraili için din, Cumartesi günleri tapmağa gitmek ve diğer kutsal görevleri yapmaktan ibaret değildir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 6) İsraililerde din, yaşanılan her ana nüfuz etmiş olduğundan, tüm beşeri ilişkileri doğrudan düzenleyen bir inanç bağıdır. İsraili alacağı her kararda, yalnızca, bu eğilimin Tanrı şanına uygun mudur yoksa Tanrı ismine bir saygısızlığa mı yol açmaktadır, sorusuna bir yanıt aramaktadır. (Travers R., 1966; 198)

İsrailinin dinsel hukuku da, yalnızca kişi ile Tanrı arasındaki ilişkiyi düzenlemekle kalmamakta, fakat insanın insanla ve doğayla olan muhtemel bütün ilişkilerine bir düzen getirme maksadını taşımaktadır. (Cohen S.J., 1973; 201) Özellikle, Tevrat'ta cennet ile cehennem diye bir kelimenin dahi geçmemiş olması; yalnızca, ödüllendirilmenin ya da cezalandırmanın yaşanılan bu dünyada gerçekleşeceği yönünde bir inancın ortaya çıkmasına neden olmamış; aynı zamanda da, dinin metafizik anlayıştan çok dünyevi saha üzerinde oluşmasına yol açmıştır. (Neusner J., 1990; 27)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

Böylece Tanrı yasası, büyük bir kısmıyla İsrail ahlakının esasını teşkil eden dinsel bir sistemin gelişmesini sağlamıştır. (Bokser B.Z., 1951; 26) Tanrıdan gelen ahlaki hukuk ve ilahi buyruklar, bir bütün olarak İsraililerin dinsel inançlarını oluşturduğu gibi, birbirinden ayrılmaz bir şekilde dinlerinin içeriğini de meydana getirmiştir. Böylece gerçek yaşamda, dinden kaynaklanan özel bir ahlak anlayışı İsraililerde ortaya çıkmamış; İsrail ahlakı, dinin temelini oluşturmuştur. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 7)

Her bir İsraili, okumaya ve düşünmeye başladığı andan ölüncüye kadar Tevrat'taki esas dinsel buyruğa bağlı kalmak zorundadır.

"Dinle ey İsrail, Tanrımız Rab, bir olan Rab'dir. Tanrın Rabbi, bütün yüreğinle ve bütün canınla ve bütün kuvvetinle seveceksin. Bu gün sana emretmekte olduğum bu sözler, senin yüreğinde olacaklar ve onları oğullarının zihnine iyice koyacaksın. Evinde oturduğun, yolda yürüdüğün, yattığın ve kalktığın zaman, bunlar hakkında konuşacaksın.

Onları alamet olarak elinin üzerine bağlayacaksın, onlar gözlerinin arasında alın bağı olacaklar. Onları evinin kapı süveleri üzerine, kapılarının üzerine yazacaksın. Tanrın Rab 'den korkacaksın ve Ona kulluk edeceksin." (Kutsal Kitap, 2004; 254)

Denilebilir ki İsrailiden başka hiçbir kimse, Tanrının yolunda bu kadar bilinçli bir şekilde yürümeye özendirilmemiş; dinin buyruklarını, bu derecede, gerçek yaşamın vazgeçilmez prensipleri haline getirmeye çabalamamıştır. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 13) İsraililer, ulus bilincine dinsel buyruklar yoluyla ulaşmış olan, Tanrının emirlerini yaşamlarının ilkesi haline getirmiş olan, dünyadaki neredeyse tek topluluktur.

Bütün bunlara rağmen, *"Senin korkundan bedenim titrer, hükümlerinden korkarım. Daima korkan adama ne mutlu! Yüreğini katılaştıran ise, belaya düşer. Tanrıya saygı gösteren dindar bir kimse, bu korkusunu asla bırakamaz."* (Kutsal Kitap, 2004 ; 641) gibi ifadelerden de anlaşılacağı üzere, İsraili, Tanrıya sevgi ile bağlanmaktan çok, gazabından korkuya kapılan bir kimsedir. Tanrının emirlerine uymakta gevşeklik göstermesi halinde, uğrayacağı akıbetler, kendisine açıkça bildirilmiştir.

"Bütün şu lanetler, senin üzerine gelecekler, sana erişeceklerdir. Şehirde lanetli olacaksın, kırdan lanetli olacaksın, sepetin ve hamur teknen lanetli olacak; bedeninin semeresi ve toprağının semeresi, sürülerinin yavruları lanetli olacak; girdiğin zaman lanetli olacaksın ve çıktığın zaman lanetli olacaksın.

Rab seni düşmanlarının önünde kırdırarak, onların önünden yedi yoldan koşacaksın. Rab seni, çalgınlıkla ve körlükle, yürek şaşkınlığıyla vuracaktır. Oğulların ve kızların, başka kavmin eline verilecek, senin için kurtaran

Kürşat Haldun AKALIN

olmayacaktır. Kralını, senin ve atalarının bilmediği bir millete sürecek; o sana ödünç verecek, son ona ödünç veremeyeceksin; o baş olacak sen kuyruk olacaksın. Sen helak oluncaya kadar seni kovalayıp sana yetişecekler; çünkü sana emrettiği emirlerini ve kanunlarını tutmak için Tanrın Rabbin sözünü dinlemedin.

Eğer bu gün sana emretmekte olduğun Tanrın Rabbin bütün emirlerini tutup yapmak için, Onun sözünü iyice dinlersen; Tanrın Rab dünyanın bütün milletlerine seni üstün kılacaktır. Şehrinde bereketli olacaksın, kırdı bereketli olacaksın. Ambarlarında ve elini attığın her şeyde Rab senin üzerine bereketi emredecektir. Tanrın Rab sana vermekte olduğu ülkede seni bereketli kılacaktır. Eğer Tanrın Rabbin emirlerini tutarsan ve yollarında yürürsen, Rab sana ant ettiği gibi kendisi için mukaddes bir kavim olarak seni durduracaktır, iyilik için sana bolluk verecektir, göklerdeki hazinesini sana açacaktır. Sen ödünç almayacaksın." (Kutsal Kitap, 2004; 262)

Böylece, çok güçlü bir duygu ve teslimiyet yönelişi haline getirilen Tanrı korkusu; vicdanının sesini dinleyerek ve daima davranışları üzerinde bilinçli bir şekilde Tanrı buyruklarını hakim kılarak, dünyevi yaşamına dinsel bir içerik kazandırmıştır. Tanrı korkusu, öncelikle İsraililerin ulusal kader anlayışlarına derinden tesir etmiştir. (Cohen S.J. , 1973; 208)

SONUÇ

İsrail dininde, günah ya da iyilik eylemlerinin, Tanrı nezdinde meleklerin şahitliğiyle tutuluyor olması; bireysel olarak da, her olay ve her ilişkide yasaya uygunluğun gözetilip sonuçlarının irdelenmesi yoluyla davranış muhasebesinin yapıyor olması; rasyonel ekonomik eylemleri üzerinde de etkisini göstermiş, aynı prensibin dünyevi işlere uyarlanmasını sağlamıştır.

Bu ilahi muhasebe anlayışıyla çok sıkı bir bağıntı içinde gözetilen ve dürüstlüğü bir sonucu sayılan ödül kavramı; rasyonel ekonomik eylemin temel özelliklerinin bir sonucu sayılan kâr deyimiyile çok yakından bir ilgisi bulunmaktadır. Günah ya da sevap, kötülük ya da iyilik bir dereceye kadar günahkardan ayrı kılınmıştır. Rabbinik ilahiyata göre, her günah, tek başına ve kendisi içinde irdelenmiştir. Ceza da, günahın konusuna göre değil, günahın maksadına göre belirlenmiştir. İhlal edilen emirlerin sayısı, tek başına sayılıp hesaplanmaktadır. Günahkarın kişiliğine ya da ahlaki haline hiç bakılmaksızın; kişinin amel defteri, para miktarının toplamının kişilerden ayrılması veya toplamı özetlenen bir başka paraya ilave edilmesi gibi dikkate alınmaktadır.

Dürüstlüğü bu dünyada arttırmak için hiç durmaksızın çaba gösterilerek, gelecekteki dünyanın ödülleri çoğaltmada sürekli bir gayrette bulunulduğu inanmıştır. Hiç durmaksızın dürüstlüğü bu dünyada arttırmak için çaba gösterilerek, gelecekteki dünyanın ödülleri çoğaltmada devamlı bir gayrette

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

bulunulduğuna inanılmıştır. Artık, hayatın son anına kadar sürekli iyi işlerde bulunarak, hesabındaki ödül miktarına yeni ödülleri eklemek, yaşamının maksadı haline getirilmiştir. Yapmış olduğu her eylem, iyilik ya da kötülük içeriğine bürünerek, Tanrı nezdindeki hesabında dürüstlüğüne ya da günahkarlığına ilavelerde bulunduğu için, İsraili, hesabın kapandığı ve bakiyenin de çıkarıldığı o ölüm gününde, en küçük bir günah bakiyesinin dahi, kendisinin günahkar olarak nitelendirilerek, gelecekteki yaşamını cezaya sürükleyeceğinin daima bilincindedir.

KAYNAKÇA

- Bokser B.Z., The wisdom of the Talmud; a thousand years of Jewish thought, Philosophical Library , New York , 1951
- Cohen S.J., Sefer hayashar: the Book of the righteous , Ktav Pub. House, New York , 1973
- Daniel Z. F. , The right and the good : halakhah and human relations , N.J. Jason Aronson Publ., Northvale, 1999
- KMŞ, Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma , İstanbul-2004
- Metzger B., The Apocrypha of Old Testament, Meridian Books , New York-1965
- Montefiore C.G., Loewe H., A rabbinic anthology Meridian Books , New York, 1960
- Neusner J., The economics of the Jewish People , Chicago : University of Chicago Press, 1990
- Shear E.M.; Chaim M., The Rich Go To Heaven : Giving Charity In Jewish Thought, Jason Aronson Publ., Northvale, 1998
- Travers R. , Christianity in Talmud and Midrash , Herford Clifton, N.J., Reference Book Publishers, 1966
- Waxman M., Judaism: religion and ethics T. Yoseloff, New York ,1958